

Posudek diplomové práce

Společná italská a rumunská slova zděděná z latiny,

kterou předložil MICHAL RYS,

FF UK, Ústav románských studií.

Je potěšující, když se tu a tam objeví diplomová práce na téma, které se týká vývoje jazyka. Je to potěšující právě proto, že diachronie nepatří k těm snadno uchopitelným teoretickým pohledům, přestože by mělo studium filologie k takovému pohledu nutně vést. Taková diachronní sonda totiž vyžaduje jasnou formulaci problému, přesné stanovení metodologie a rozumné (ale nanejvýš reprezentativní) množství historického materiálu. Diplomová práce, kterou předložil Michal Rys, je v tomto ohledu nejen úspěšným pokusem, ale i celkem originálním počinem.

Diplomant si pro svou práci sestavil seznam italských a rumunských slov, která mají společnou latinskou etymologii. Vytvořil tak zajímavý korpus, na němž ukazuje především fonetický vývoj vlastní italštině a rumunštině. Je třeba říci, že vytvoření takového korpusu nebylo nijak snadným úkolem. Pracná excerptce, jejímž výsledkem je seznam 762 společně zděděných slov, zabrala diplomantovi bezpochyby mnoho času. Tím spíše, že Michal Rys - při své dnes už možná vzácné filologické akribii - veškeré etymologické informace ověřil v několika na sobě nezávislých zdrojích (srov. s. 11).

Výsledný korpus pak diplomantovi posloužil k dvěma základním konfrontacím. Michal Rys na jedné straně ukazuje, jak už bylo řečeno, zejména hláskový vývoj italštiny a rumunštiny. Fakt, že tento vývoj dokládá na příkladech, které jsou společné dvěma jazykům, je už sám o sobě zajímavý, neboť nám tak nabízí materiál, který většinou nepatří mezi kanonická „exempla“ historických gramatik. Z této první fonetické konfrontace je jasné vidět, jaké hlavní vývojové linie jsou typické pro italštinu a jaké naopak pro rumunštinu. Podstatným jevem, který je bezesporu velkým výsledkem diplomantovy práce, je právě skutečnost, že pravidelnost fonetického vývoje je možná dána právě tím, že jde o společná slova, která přešla z latiny jak do italštiny, tak i do rumunštiny. Druhá konfrontace je ještě zajímavější. Michal Rys totiž celý korpus nahlédl na základě čtyř kritérií – etymologie, významu, gramatické kategorie a stylistického zabarvení. Získal tak osm skupin slov, mezi nimiž panují důležité numerické vztahy. Jak sám v závěru své práce konstatuje (s. 106), „...[je] první skupina slov z korpusu, vyznačující se shodou ve všech čtyřech kritériích, zároveň skupinou nejpočetnější.“ To by mohlo vést k zajímavým hypotetickým implikacím: jsou-li ve dvou (či více) románských jazycích společně zděděná slova, pak je toto „dědictví“

v drtivě většině zachováno ve všech podstatných ohledech (tj. ve významu, v gramatických kategoriích i ve stylistické rovině).

Tolik tedy k charakteristice této velmi zdařilé práce. Rád bych se teď zastavil u několika sporných či spíše v dobrém smyslu diskutabilních bodů. Začnu u některých zanedbatelných nepřesností, které ovšem kvalitu této diplomové práce nijak nesnižují, a pak přejdu k pasážím, které určitě stojí za zajímavou diskusí.

1) Na s. 1 v úvodní poznámce nám Michal Rys předkládá seznam znaků fonetické transkripce. V první části sloupce – samohlásky – by zřejmě neměla figurovat hláska [β], označující bilabiální frikativu. Je myslím běžně řazena mezi souhlásky.

2) Ve zmíněné tabulce na s. 1 bych osobně uvítal i fonetickou (tj. artikulační) charakteristiku jednotlivých hlásek, nejen údaje o tom, které grafémy jednotlivým hláskám většinou odpovídají.

3) Na s. 2 Michal Rys uvádí, že vychází z terminologie českých gramatik a „...nepřihlíží ke zvyklostem v románských jazycích.“ Přiznám se, že této formulaci příliš nerozumím. Znamená to, že diplomant nepřihlíží k terminologii, které se běžně užívá v románské jazykovědě?

4) Na s. 6 (a také na s. 20) jsou uvedeny dva latinské diftongy *ae* a *oe*, z nichž první se monoftongizoval na „otevřeně vyslovované [ē]. Později se redukovala i dvojhláska [oe] > [ē].“ (s. 6). Přestože to není pro téma práce relevantní, bylo by možná dobré uvést, že v případě dvojhlásky *oe* je výsledkem redukce (alespoň pokud jde o italštinu) sice dlouhé, ale zavřené [e].

5) Na s. 16 (a 18; ovšem nejen tam) je jednou uveden jako výchozí tvar klasický *cognōscere*, podruhé tvar lidovělatinský *conōscere. Rád bych věděl, zda je nějak motivován výběr výchozího tvaru. V drtivě většině případů uvádí totiž Michal Rys tvar klasický.

6) Na s. 21 se dočteme, že „latinské [v] se vyslovovalo jako obouretné [β], což vedlo k jejich časté záměně.“ Tato formulace ovšem nedává dobrý smysl. Nejde jen o nepřesné spojení „latinské [v]“. Vysvětlení se nám dostane o pár stránek dál (s. 23): zde je už správně uvedeno, že latinský foném /b/ [b] (tj. bilabiální exploziva) se v intervokálníce pozici vyslovoval jako bilabiální friaktiva [β], tj. stejně jako hláska [w], které odpovídal grafém *v*. Dříve zmiňovaná záměna se pak týká fonémů /b/ a /v/ a je vysvětlena právě konfúzí (tzv. betacismus; srov. Tekavčić, P. 1972, *Grammatica storica dell'italiano*, vol. I: *Fonematica*, Bologna: il Mulino, s. 142-150), kterou zapříčinila poziční varianta [β]. Proto máme takové dvojice, jaké uvádí i Michal Rys: z lat. *valle(m)* > *valle* (it.), *vale* (rum.); *vitta(m)* > *vetta* (it.), *batā* (rum.).

7) Nakonec bych měl i jednu poznámku k samému závěru práce. Říká-li diplomant, že „definitivní srovnání dvou jazyků je v řadě případů nemožné a většinou se opírá jen o dílčí kritéria“ (s. 107), je to poněkud zvláštní formulace. Není mi jasné, v jakém smyslu by mohlo být nějaké srovnání definitivní – jakékoli srovnání předpokládá nějaké kritérium, a to vždy bude dílčí. Nedovedu si představit vyčerpávající seznam všech kritérií. Podstatná jsou ovšem jen ta, která mají nějakou výpovědní neboli explanatorní sílu. Součástí této explanatorní síly jsou pak důležité predikce. Takový závěr mi připadá o to překvapivější, že diplomant sám takové vynikající dílčí srovnání nabídl. Navíc je to konfrontace, z které skutečně něco plyne. Nevím ale, jestli z ní plyne i to, že oba jazyky jsou si velmi blízké (s. 107). To by myslím vyžadovalo rozšíření srovnávací báze buď na celé lexikum obou jazyků, anebo na ostatní románské jazyky. V prvním případě bychom srovnávali podíl latinského lexika v italštině oproti ostatním etymologiím (a totéž pak pro rumunštinu); v případě druhém bychom pak podobné korpusy společných slov museli sestavit i pro další dvojice románských jazyků. Má-li italština a rumunština společných (pouhých?) 762 lat. slov, kolik jich bude mít např. španělština a italština?

Na závěr bych ještě upozornil na některé menší „chybičky“ po formální stránce jinak perfektní práce. Na s. 19 je uvedeno schéma italských a rumunských souhlásek (jedná se přitom o samohlásky). Na s. 10 zřejmě chybí vhodný výraz: „...o čemž svědčí zachování latinských [slov?] základní křesťanské terminologie.“ Na s. 9 se vloudila pravopisná chyba: „...byla následně kolonizována obyvately [obyvateli !] z jiných částí...“. I v italském résumé, které jinak stručně a výstižně celou práci shrnuje, je jeden malý překlep (s. 110): „...senza un [uno] studio approfondito della loro ricchezza...“. Na téže straně o něco výše bych v následujícím souvětí nahradil *ciò che* spíš *il che*: „Il compito più difficile è stato lo spoglio dei dizionari e la scelta tra le informazioni spesso contra[d]dittoe, *ciò che* [il che] rendeva l'elaborazione del corpus...“. Popř. bych celé souvětí reformuloval (např. „*Ciò che rendeva ... è stato lo spoglio ...*“)

Domnívám se, že Michal Rys předložil diplomovou práci, která nejen splňuje předepsané požadavky, ale představuje také originální a osobitý text, který by se mohl stát, jak si sám diplomant přeje, východiskem dalších podobných výzkumů. Práci proto k obhajobě jednoznačně doporučuji.

V Praze dne 24. ledna 2006

Mgr. Pavel Štichauer, Ph.D.
oponent diplomové práce